

Bachelorscriptie

‘Tag questions: Laten zien wat je weet, of niet?’

De functie van de tag question ‘of niet’ bij het benadrukken van *epistemic gradient* in informele telefoongesprekken

Universiteit Utrecht

Faculteit Geesteswetenschappen

Bachelor Taal en cultuurstudies

18 januari 2013

Student: M.A. Van de Poll

Studentnummer: 3481085

Begeleider: dhr. A.J. Koole

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	3
1. Inleiding	4
2. Theoretisch kader	5
2.1 <i>Aangrenzende paren</i>	
2.2 <i>Preferentieorganisatie</i>	
2.3 <i>Vraagsoorten</i>	
2.4 <i>Vershil in kennis</i>	
2.5 <i>Tag questions</i>	
2.6 <i>Huidig onderzoek</i>	
3. Methode	11
3.1 <i>Werkwijze</i>	
3.2 <i>Data</i>	
4. Analyse	12
4.1. <i>Op welke plaatsen komt ‘of niet’ voor?</i>	
4.1.1 Na declaratief	
4.1.2 Na interrogatief	
4.2 <i>Hoe wordt er op ‘of niet’ gereageerd?</i>	
4.2.1 Antwoord op de primaire vraag	
4.2.2 ‘Ik weet het niet’	
5. Conclusie	22
6. Discussie	24
Literatuurlijst	25
 Bijlage A: Transcriptconventies Mazeland (2008)	

Samenvatting

Uit analyse van informele telefoongesprekken blijkt dat tag questions, met name de tag 'of niet', veelvuldig voorkomen na interrogatieve uitingen. Dit is opvallend, omdat van tag questions wordt aangenomen dat zij juist worden toegevoegd om een uiting vragend te maken. Op basis van deze informatie rijst het vermoeden dat de tag question 'of niet' binnen interacties nog een andere functie vervult dan slechts het vragend maken van een uiting. Aan de hand van een corpus van zo'n 100 informele telefoongesprekken is bekeken waar 'of niet' voorkomt binnen een interactie en hoe er op 'of niet' wordt gereageerd. Het blijkt dat 'of niet' inderdaad vooral voorkomt na vragen of beweringen met een vragend karakter. Verder krijgt 'of niet' vaak geen antwoord in het tweede paardeel maar wordt er in plaats daarvan een antwoord gegeven op de uiting die aan 'of niet' vooraf gaat. Wanneer dit niet het geval is wordt er in het tweede paardeel opvallend vaak een uiting van 'niet weten' gedaan. De conclusie die hieruit wordt getrokken geeft antwoord op de hoofdvraag 'Wat is de functie van de tag question 'of niet' wanneer deze volgt op een interrogatieve uiting?' Het blijkt dat de tag question 'of niet' in eerste paardelen wordt gebruikt om te benadrukken dat er een verschil in kennis, een zogenaamde *epistemic gradient*, bestaat tussen vrager en respondent.

1. Inleiding

Het voeren van gesprekken maakt een belangrijk deel uit van ons dagelijks leven. We praten over alles dat ons bezighoudt: de politiek, het weer of die patserige nieuwe auto van de buurman. Aan al deze gesprekken ligt het zogenaamde coöperatie-principe ten grondslag, aldus Grice (1975 in Houtkoop & Koole, 2008). Volgens dit principe hebben gesprekspartners binnen een interactie een gemeenschappelijk doel dat ze willen bereiken. Hierbij houden zij zich aan bepaalde regels, zoals ‘Maak je bijdrage zo informatief mogelijk maar zeg niet meer dan nodig’ (Houtkoop & Koole, 2008). In onderstaand voorbeeld lijkt één spreker deze regel een beetje aan haar laars te lappen.

Voorbeeld 1: Capelle 1 2011 10'30

- 122 SvB ((lacht))=
123 CW = .hh als jij denkt dat je t red vind ik het best. .hh en gaan jullie
124 savonds weer terug, ja toch of niet? (.) of blijf je hier slapen.=
125 SvB = °nee ‘s avonds weer terug en dan naar Unitas naar een feest.°°
126 CW ja daarom dat dacht ik al. .hH maar dan ja kijk want dan e::h
127 moet je ook weer niet te lang blijven met de- of e::h te lang eten,

Met haar uiting in regel 123-124 vraagt CW tot drie keer toe bevestiging voor iets dat ze, zo blijkt uit regel 126, eigenlijk toch al wel dacht. Waarom houdt CW het niet gewoon bij haar eerste vraag ‘En gaan jullie ‘s avonds weer terug?’ Uit informele gesprekken blijkt dat gesprekspartners vaak ‘dubbele’ vragen stellen, door middel van een vraag met een tag question zoals ‘of niet’. Een fenomeen dat op het eerste gezicht vrij overbodig lijkt te zijn. Maar zeiden we net niet dat sprekers volgens Grice binnen gesprekken niet meer zeggen dan nodig? Klopt, tenzij het een andere functie heeft en het bijdraagt aan het gemeenschappelijke gespreksdoel. Er is in het verleden al veelvuldig onderzoek gedaan naar de functie van tag questions in gesprekken. Onderzoek naar de functie van een (Nederlandse) tag question in combinatie met een interrogatief ontbreekt echter. Wellicht wordt een tag als ‘of niet’ gebruikt om bevestiging te vragen of om aan te tonen dat een spreker het antwoord eigenlijk al weet. Door onderzoek te doen naar dit soort fenomenen kunnen we veel te weten komen over hoe gesprekspartners intersubjectiviteit creëren binnen gesprekken. In het huidige onderzoek wordt onderzocht of de tag question ‘of niet’ wellicht een andere functie vervult dan slechts het vragend maken van een uiting. In hoofdstuk 2 wordt eerst een theoretische achtergrond geschetst en worden een aantal relevante begrippen toegelicht, gevolgd door een

korte uitleg over de onderzoeksmethode in hoofdstuk 3. In hoofdstuk 4 is de analyse van ‘of niet’ te vinden: waar komt dit fenomeen voor en hoe wordt er op gereageerd? In hoofdstuk 5 wordt een conclusie aan de analyse verbonden en in hoofdstuk 6 volgt tot slot een korte discussie.

2. Theoretisch kader

De focus in dit onderzoek ligt op het gebruik van de Nederlandse tag question ‘of niet’ in combinatie met een vragende uiting en de rol hiervan bij het benadrukken van de *epistemic gradient* tussen sprekers in informele telefoongesprekken. In hoofdstuk vier zal dit fenomeen uitgebreid geanalyseerd worden maar eerst is het van belang om een achtergrond te schetsen bij tag questions, het begrip *epistemic gradient* en de organisatie van gesprekken in het algemeen. In dit hoofdstuk zal ik een aantal belangrijke begrippen toelichten en verwijzen naar relevante onderzoeken uit het verleden.

2.1 Aangrenzende paren

In het huidige onderzoek is gebruik gemaakt van een corpus van informele telefoongesprekken. Hoewel dit soort gesprekken een standaardstructuur heeft wat betreft de opening, verloopt de rest van de conversatie meestal niet volgens een vooropgezet plan. Het is van te voren niet duidelijk welke uitingen in welke volgorde zullen worden gedaan, dit wordt per beurt bepaald (Mazeland, 2008). Telkens wanneer een spreker iets zegt in het gesprek, voert hij met zijn beurt een soort handeling uit. De handelingen die sprekers in opeenvolgende beurten doen, vormen samen zogenaamde sequenties. Met deze samenhangende reeksen van beurten realiseren gespreksdeelnemers interactionele activiteit binnen een gesprek (Mazeland, 2008).

Een van de belangrijkste manieren waarop sprekers de organisatie van sequenties structureren is door middel van aangrenzende paren. Zo’n paar bestaat uit een eerste en een tweede paardeel, die elkaar in de meeste gevallen direct opvolgen en in ieder geval gedaan worden door twee verschillende sprekers. Uit mijn corpus blijkt dat de tag question ‘of niet’ vooral voorkomt in uitingen die bekend staan als eerste paardelen. Om die reden zal ik kort ingaan op de kenmerken van zowel eerste als tweede paardelen en een aantal voorbeelden geven. Een kenmerk van het eerste paardeel is dat het sequentieel implicatief is: door de uiting ervan worden een aantal voortzettingmogelijkheden aangewezen voor het tweede paardeel (Schegloff & Sacks, 1973 in Mazeland, 1992). Voorbeelden van eerste paardelen zijn

uitnodigingen, complimenten en beloftes. Het tweede paardeel kunnen we karakteriseren als conditioneel relevant: de vorm van de voortzetting is afhankelijk van het type eerste paardeel (Schegloff, 1968 in Mazeland, 1992). De vraag-antwoordsequentie is een typisch voorbeeld van een aangrenzend paar. De vraag die de spreker stelt in het eerste paardeel start de interactionele activiteit, het antwoord dat volgt in het tweede paardeel rond deze activiteit af (Mazeland, 2008).

2.2 Preferentieorganisatie

In mijn corpus is te zien dat de tag ‘of niet’ voorkomt in vraag-antwoordsequenties, waarbij het eerste paardeel verschillende antwoorden kan krijgen in het tweede paardeel. Op basis van onder andere de reacties op ‘of niet’ in het tweede paardeel doe ik uitspraken over de functie van ‘of niet’ bij het benadrukken van verschil in kennis tussen sprekers. Ik zal daarom kort toelichten hoe de verschillende antwoordmogelijkheden in tweede paardelen eruit zien.

Wanneer een spreker een eerste paardeel doet, zal de volgende spreker een afweging maken van de verschillende mogelijke antwoorden in het tweede paardeel. Hij of zij heeft op dat moment de keuze tussen een geprefereerd of een gedisprefereerd antwoord (Houtkoop & Koole, 2008). Een voorbeeld: wanneer men een voorstel doet, is instemming logischerwijs het geprefereerde antwoord. Een afwijzing noemen we in dit geval een niet-geprefereerd tweede paardeel. Er zijn een aantal kenmerken waarin niet-geprefereerde tweede paardelen zich onderscheiden van geprefereerde antwoorden. Ten eerste de plaats van het tweede paardeel. Beurten met een geprefereerd tweede paardeel volgen meestal direct op de beurt met het eerste paardeel. Bij niet geprefereerde tweede paardelen zien we echter vaak vormen van uitstel. De component met het niet-geprefereerde antwoord wordt achteraan in de beurt geplaatst, er vallen stiltes tussen de twee paardelen of er is sprake van insertie-expansies waarbij de spreker vraagt om herhaling of verduidelijking (Mazeland, 2008). Niet-geprefereerde paardelen zijn daarnaast te herkennen aan hun vormgeving. Beurten die een gedisprefereerd antwoord bevatten worden vaak vooraf gegaan door aarzelingen zoals ‘eh’ en ‘nou’ of instemmingsignalen zoals ‘je hebt gelijk, maar..’ (Houtkoop & Koole, 2008).

2.3 Vraagsoorten

Aangezien het huidige onderzoek zich richt op een specifiek vraagtype, namelijk tag questions, is het van belang om het fenomeen ‘vraag’ verder te definiëren. Englert (2010) maakt in haar onderzoek een duidelijk onderscheid tussen drie soorten vragen op basis van de

antwoorden die zij verlangen. Ten eerste de polaire vragen, oftewel ja/nee vragen. Zoals de naam al doet vermoeden zijn dit vraagstellingen die uitnodigen tot een ‘ja’ of ‘nee’ als antwoord. Daarnaast kent men de content-vragen, deze vraagstellingen worden in het Nederlands voorafgegaan door een vragend voornaamwoord zoals ‘wie’, ‘wat’, ‘wanneer’ of ‘hoe’. Tot slot de alternatieve vraag, oftewel keuzevraag. Deze lijkt qua vorm vrij veel op de polaire vraag maar in dit geval biedt de spreker de gesprekspartner twee alternatieven, waarbij hij of zij één van de twee alternatieven als antwoord kan kiezen.

Uit mijn corpus blijkt dat de tag question ‘of niet’ vrijwel altijd voorkomt na polaire uitingen. Deze vraagsoort is op te delen in twee subcategorieën, namelijk declaratieven en interrogatieven (Englert, 2010). Declaratieven zijn qua vorm hetzelfde vormgegeven als declaratieve zinnen en zien eruit als een bewering of statement (Haeseryn et al., 1997 in Englert, 2010). Ze hebben een ongemarkeerde woordvolgorde, waarbij het subject voorafgaat aan de persoonsvorm van de zin. Interrogatieven worden gebruikt bij het stellen van vragen of het introduceren van overwegingen. In het Nederlands kent men twee manieren om een interrogatieve uiting te markeren. Ten eerste door de volgorde van de constituenten te veranderen. Wanneer men de persoonsvorm vooraan in de zin plaatst, verandert de zin in een vraag (Bennis, 2000). Daarnaast kan een interrogatief worden gemarkeerd door een tag question toe te voegen aan een bewering (Englert, 2010).

In het licht van de preferentieorganisatie zoals besproken in paragraaf 2.2, valt te verwachten dat men ook bij polaire vragen een bepaald antwoord verkiest boven de andere opties. Over het algemeen hebben polaire vragen een duidelijke voorkeur voor bevestiging in het tweede paardeel (Sacks, 1987). De manier waarop men deze bevestiging kan tonen, is afhankelijk van de polariteit van de vraag. Positief polaire vragen hebben voorkeur voor een bevestigend ‘ja’ antwoord, negatief polaire vragen hebben voorkeur voor een ‘nee’ antwoord (Englert, 2010). Daarnaast stelt Sacks (1987) dat geprefereerde antwoorden over het algemeen direct op de positief of negatief geformuleerde polaire vraag aansluiten en weinig tot geen stilte overlaten tussen vraag en antwoord.

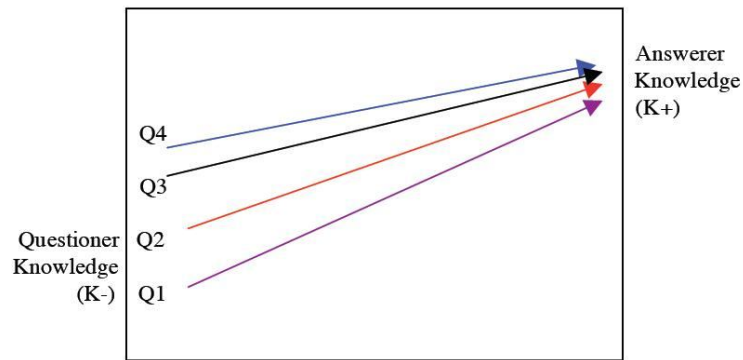
2.4 Verschil in kennis

Na analyse van de tag question ‘of niet’ blijkt dat deze tag in mijn corpus opvallend vaak voorkomt na een interrogatieve polaire uiting. Om die reden lijkt ‘of niet’ op het eerste gezicht overbodig te zijn, tenzij de tag nog een andere functie binnen de interactie vervult dan

slechts het vragend maken van de uiting. Zo'n functie zou mogelijkwijs te maken kunnen hebben met het verschil in kennis tussen de gesprekspartners. Over het algemeen geldt voor alle soorten vragen dat hun voorkomen een gebrek aan kennis of zekerheid over die kennis bij de vraagsteller suggereert. Door een vraag te stellen maken sprekers elkaar duidelijk dat zij het antwoord op de vraag niet weten, maar er van uit gaat dat de gesprekspartner wel over de benodigde informatie beschikt of zou moeten beschikken. Er is in dat geval sprake van een *epistemic gradient*, een verschil in kennis, tussen de gesprekspartners (Heritage & Clayman, 2010). De vraagsteller maakt duidelijk dat hij of zij er van uit gaat dat de gesprekspartner meer epistemische toegang heeft tot de kennis die vereist is om een antwoord te geven op de vraag. Of er ook daadwerkelijk een verschil in kennis is, weten we echter niet. We kunnen immers niet in het hoofd van sprekers kijken om te beoordelen over welke informatie zij wel of niet beschikken. Onderzoekers die dit wel doen nemen een zogenaamd 'boven de streep' perspectief aan. Zij doen uitspraken over het cognitieve niveau van sprekers en hun achterliggende motieven, oftewel: wat er 'boven de streep' gebeurt. Binnen de conversatieanalyse kunnen we louter aan de hand van gesprekken andermans cognities echter niet waarnemen. We weten niet of iemand die zegt 'Dat wist ik al' de kennis ook daadwerkelijk al bezat, of alleen duidelijk wil maken dat hij of zij het al wist. We kunnen slechts kijken naar wat gespreksdeelnemers doen met hun uitingen binnen een gesprek en hoe uitingen in de daaropvolgende beurten worden behandeld, oftewel: wat er 'onder de streep' gebeurt.

Een voorbeeld van een onderzoek waarin een 'onder de streep' perspectief wordt aangenomen is het onderzoek van Heritage & Raymond (2012). Zij beargumenteren dat we uit de vormgeving van de vraag kunnen afleiden hoe groot de spreker het verschil in kennis schat tussen vraagsteller en gesprekspartner. Zij geven een viertal vragen als voorbeeld: 1) 'Who did you talk to?', 2) 'Did you talk to John?', 3) 'You talked to John didn't you?' en 4) 'You talked to John?' (Heritage & Raymond, 2012, 4). Alle vier de vragen geven aan dat de informatie voor het antwoord gezocht moet worden bij de gesprekspartner. De mate waarin de vraagsteller duidelijk maakt al iets van de kennis over het antwoord te bezitten verschilt echter.

Figuur 1: Verschillen in *epistemic gradient* (Bron: Heritage & Raymond, 2012, 4)

In figuur 1 zijn de vier vragen weergegeven op basis van het verschil in kennis dat zij uitdrukken. We zien dat de meest steile lijn Q1 ('Who did you talk to?') het grootste verschil in kennis tussen vrager en respondent suggereert. Met een vraag als Q1 maakt een spreker duidelijk dat hij of zij nog niet beschikt over enige kennis met betrekking tot het antwoord. De lijn die hoort bij Q4 ('You talked to John?') daarentegen is veel minder steil en suggereert een kleinere *epistemic gradient* tussen vrager en respondent. Door een mogelijk antwoord ('John') in de vraag te verwerken toont de spreker aan dat hij of zij al enige zekerheid heeft over het antwoord (Heritage & Raymond, 2012).

Op basis van deze informatie kunnen we ook een uitspraak doen over de suggestie die polaire vragen doen met betrekking tot *epistemic gradient*. In het voorbeeld van Heritage & Raymond (2012) zien we één content-vraag (Q1) en drie polaire vragen (Q2, Q3, en Q4) terug. Uit figuur 1 blijkt dat de content-vraag een groter verschil in kennis suggereert tussen vrager en respondent dan de drie polaire vragen. Hoewel polaire vragen aan de ene kant aangeven dat de benodigde kennis voor een antwoord gezocht moet worden bij de respondent, is dit type vragen aan de andere kant zó vormgegeven dat niet alle antwoorden zijn toegestaan (Heritage & Raymond, 2012). Een polaire vraag beperkt de antwoordmogelijkheden van de respondent door slechts twee opties open te laten en suggereert op die manier een zekere epistemische toegang tot kennis door de vraagsteller.

2.5 Tag questions

Zoals Englert (2010) aangaf in haar onderzoek kan een polaire uiting als interrogatief worden gemarkeerd door toevoeging van een tag question. Een tag question wordt in het Nederlands nog wel eens bestempeld als een 'aangeplakte vraag'. Deze vragen worden achter een zin

geplakt en bestaan doorgaans uit een hulpwerkwoord met een voornaamwoord (Viergever, 2010). Er zijn verschillende soorten tag questions. In het huidige onderzoek wordt gekeken naar het gebruik van de tag question ‘of niet’, een zogenaamde *Reverse Polarity Tag Question (RPTQ)*. Dit houdt in dat een bevestigende of een ontkennende zin wordt gevolgd door een tag met een tegengestelde polariteit (Viergever, 2010). Een voorbeeld van een bevestigende hoofdzin met een ontkennende tag is ‘Julie is coming, isn’t she?’ (Reese & Asher, 2006, 448). In het Nederlands zijn deze tag questions vergelijkbaar met ‘is het niet’ of ‘is het wel’, beter bekend als ‘of niet’ en ‘of wel’.

De functie van tag questions is in het verleden veelvuldig door onderzoekers besproken. Op interactioneel gebied fungeren tag questions met name als beurtafsluitingstechniek, aldus Mazeland (2008). Tags komen vooral voor na een mogelijk voltooiingspunt van de lopende beurt en werken als een soort ‘responsuitlokker’: door de uiting te transformeren tot een vraag wordt de beurt aan de volgende spreker toegewezen. Tag questions kunnen daarnaast ook als terugkoppelingstechniek werken door terug te verwijzen naar een eerdere verhaallijn waar gaandeweg het gesprek vanaf is geweest (Mazeland, 2008). Naast het uitlokken van respons ontdekten Raymond & Heritage (2005) dat tag questions ook een andere functie kunnen hebben. Een tag question in een eerste paardeel kan gebruikt worden voor het zogenaamde *downgraden* van een uiting. Door een tag question toe te voegen verwerpt de spreker de impliciete claim dat hij of zij de meeste toegang heeft tot de relevante informatie (Van Rosmalen, 2012). In plaats daarvan wordt benadrukt dat de gesprekspartner wellicht ook over belangrijke informatie met betrekking tot het onderwerp beschikt. Terugkijkend naar de tabel in figuur 1 zou de lijn van *epistemic gradient* in dat geval steiler worden.

2.6 Huidig onderzoek

Raymond & Heritage (2005) bekijken het fenomeen van *downgraden* aan de hand van tag questions in combinatie met declaratieve uitingen. De functie van een tag question volgend op een interrogatief blijft echter onbehandeld. In het huidige onderzoek doe ik uitspraken over de functie van de Nederlandse tag question ‘of niet’ wanneer deze volgt op een interrogatief. Hierbij neem ik een ‘onder de streep’ perspectief aan. Ik doe geen uitspraken over de daadwerkelijke kennis die gespreksdeelnemers bezitten maar kijk puur naar de manier waarop zij elkaar duidelijk maken dat zij uitgaan van een verschil in kennis.

Dit gebeurt volgens de conversatieanalytische methode, aan de hand van de volgende twee deelvragen:

- 1) *'Op welke plaatsen binnen de interactie komt 'of niet' voor?'*
- 2) *'Hoe wordt er op 'of niet' gereageerd in het tweede paardeel?'*

Aan de hand van deze deelvragen hoop ik meer duidelijkheid te scheppen rondom het gebruik van de tag question 'of niet' na een interrogatief. De bijbehorende hoofdvraag luidt als volgt: *'Wat is de functie van de tag question 'of niet' wanneer deze volgt op een interrogatieve uiting?'*

3. Methode

3.1 Werkwijze

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een conversatieanalytische manier van onderzoek doen. Binnen de conversatieanalyse wordt gekeken naar gesprekshandelingen die sprekers uitvoeren in formele en informele gesprekken. Deze gesprekken worden van beurt tot beurt georganiseerd en het staat niet vast welke uiting op welk moment geproduceerd zal worden (Mazeland, 2008). Onderzoekers kijken naar de manieren waarop sprekers hun gesprekken vormgeven en welke regels zij daarbij hanteren. Dit gebeurt puur door te kijken naar waar uitingen voorkomen en hoe daarop gereageerd wordt door de gesprekspartner (het 'onder de streep' perspectief). Er worden dus geen uitspraken gedaan over wat een spreker bedoelt met een uiting of waarom hij of zij een bepaalde uitspraak doet (het 'boven de streep' perspectief). Dit omdat onderzoekers zich niet bevoegd achten om iets te zeggen over de bedoelingen en behoeften van sprekers. Bovendien kunnen ook gespreksdeelnemers niet in elkaars hoofd kijken en we willen onderzoeken hoe zij zonder deze wederzijdse kennis hun communicatie organiseren (Houtkoop & Koole, 2008).

3.2 Data

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van een potentiële datacollectie bestaande uit zo'n 260 transcripten van informele telefoongesprekken. De gesprekken zijn opgenomen door studenten die deelnamen aan de cursus Mondelinge Interactie in 2011 en 2012. Om de authenticiteit van de gesprekken te waarborgen waren de gespreksdeelnemers (uitgezonderd de studenten zelf) tijdens de telefoongesprekken niet op de hoogte van het feit dat zij werden opgenomen. Op die manier kunnen we er van uit gaan dat de gesprekken een weergave zijn van natuurlijke interacties die zonder tussenkomst van de onderzoeker ongeveer hetzelfde

verlopen zouden zijn. Dit is belangrijk om te kunnen garanderen dat er binnen het onderzoek fenomenen worden geanalyseerd die ook daadwerkelijk voorkomen in natuurlijke situaties (Mazeland, 2008). Na beëindiging van het telefoontje werden de gespreksdeelnemers teruggebeld en vroegen de studenten hen om toestemming voor het gebruik van de gesprekken voor wetenschappelijke doeleinden. Na goedkeuring werden de gesprekken getranscribeerd volgens de transcriptconventies uit Mazeland (2008). Een overzicht van de gebruikte symbolen is terug te vinden in bijlage A. Het transcriberen en analyseren van de gesprekken gebeurde met behulp van het softwareprogramma Transana.

Uit de potentiële datacollectie van 260 transcripten is een collectie van zo'n 100 transcripten samengesteld als basis voor de daadwerkelijke analyse. Er is in dit geval sprake van een collectiestudie, waarbij een bepaald fenomeen wordt onderzocht aan de hand van een verzameling fragmenten (Mazeland, 2008). De 100 transcripten zijn random gekozen en vrijwel evenredig afkomstig uit de cursus van 2011 en 2012. In dit onderzoek zijn de relevante gedeeltes van de transcripten weergegeven als voorbeeldfragmenten.

4. Analyse

4.1. Op welke plaatsen komt 'of niet' voor?

De eerste deelvraag is betekenispotentieel van aard en richt zich op de vraag waar 'of niet' precies voorkomt binnen de conversatie. Hierbij wordt alleen naar de uiting zelf gekeken, de eventuele reacties die volgen op 'of niet' worden bij de tweede deelvraag behandeld.

Allereerst komt de tag 'of niet' alleen voor na polaire uitingen. Dit is logisch, aangezien 'of niet' valt onder de zogenaamde *Reverse Polarity Tag Questions*, zoals nader toegelicht in hoofdstuk 2. Deze tag questions zijn qua polariteit het tegenovergestelde van de zin waar zij op volgen. De zin die voorafgaat aan een tag question zal dan ook een uiting zijn die zowel met 'ja' als met 'nee' (plus een eventuele uitleg) beantwoord kan worden. Verder blijkt uit de analyse dat 'of niet' zowel na declaratieve als interrogatieve polaire uitingen voorkomt. Opvallend is dat deze declaratieven in vrijwel alle gevallen worden vergezeld door bepaalde discourse markers die de declaratief een vragend karakter geven.

4.1.1. Na declaratief

In fragment 1 neemt Jenny telefonisch contact op met Els. De conversatie gaat voornamelijk over school en het wel of niet halen van bepaalde vakken. Voorafgaand aan regel 395-396

vertelt Jenny over een reclame campagne die zij moest verzinnen voor het bedrijf van haar docente.

Fragment 1: Chin1 2012 9'59

- 389 Jenny en ze voelde zich ook steeds heel
390 persoonlijk aa↑ngevallen door alles wat
391 eh (0.7) wat wij dan nie goe' dejen ofzo
392 Els a:ch jeetje=
393 Jenny =ja:h 't was heel irritant
394 (1.2)
395 Els maar je denkt wel dat je nog voldoende
396 hebt of niet?
397 Jenny ja:we↑l (.) we hebben 'r in ieder geval
398 veel moeite in gestoken dus e:h
399 Els .hh nou dan moet goed komen denk ik

In regel 396 gebruikt Els de tag question 'of niet'. De zin waarop deze tag question volgt, is vormgegeven als een polaire declaratief. We zien dat het onderwerp van de zin ('je') voor de persoonsvorm ('denkt') is geplaatst. Hierdoor krijgt de uiting de vorm van een statement waarop zowel bevestigend als ontkennend gereageerd kan worden. Het modaal partikel 'wel' in regel 395 geeft de declaratief een vragend karakter. Volgens Englert (2010) maken Nederlandse sprekers vaak gebruik van dit soort *discourse markers* om de vragende functie van een uiting te benadrukken. Aan het einde van de uiting is de tag 'of niet' toegevoegd. Door deze toevoeging wordt de declaratief omgevormd tot een vraag (Englert, 2010).

In fragment 2 neemt Charlotte telefonisch contact op met Antoinette, haar moeder. Charlotte wil graag zaterdagmiddag naar huis komen maar dan zit de rest van de familie bij tante Cor. Het lukt niet om direct een oplossing te vinden voor het probleem en dus wordt besloten om het er de volgende dag nog even over te hebben.

Fragment 2: Freijer1 2012 11'09

- 593 Antoinette die moet ↓wel ↓werken?
594 Charlotte ja.
595 (0.8)

596 Antoinette o:ke.
 597 (3.4)
598 ↑**maar je komt morgen toch gewoon naar huis [eerst of ↓nie'**
 599 Charlotte [↑JA:
 600 ↑ja ja.
 601 'k kom morgen eerst gewoon naar huis=

In regel 598 volgt de tag question 'of nie' op een uiting van moeder Antoinette. Wat betreft de structuur van de zin is hier sprake van een declaratieve uiting met slechts twee antwoordmogelijkheden. Het subject van de zin ('je') is voor de persoonsvorm ('komt') geplaatst waardoor de zin als een bewering is vormgegeven. Ook in fragment 2 is een discourse marker toegevoegd aan de uiting, namelijk het woord 'toch'. Dit modaal partikel heeft, net als het woord 'wel' in fragment 1, als functie het benadrukken van het vragende karakter van de uiting (Englert, 2010). De primaire vraag ('maar je komt morgen toch gewoon naar huis eerst') wordt bovendien gevolgd door de tag question 'of nie'. Door toevoeging van deze tag wordt de declaratief omgezet in een vraag, waarbij het einde van de tag question ('nie') wordt uitgesproken met een dalende intonatie. Volgens Algeo (1990 in Tottie & Hofmann, 2006) duidt zo'n dalende intonatie op een vraag om bevestiging of instemming door de luisteraar.

In fragment 3 neemt Koen telefonisch contact op met zijn moeder Emma. Het gesprek gaat over een reünie die de komende vrijdag plaats zal vinden waardoor Koen die dag niet thuis kan eten.

Fragment 3: JBrouwer3 2012 4'09

84 hm hm.
 85 (1,8)
 86 okee, hee en waar is die reünie?
 87 (0,8)
 88 Koen e::hm bij isa thuis, in e::h, in wageningen ergens
 89 (.)
90 Emma Lache bij isa die woont toch op zo'n ↑flat of niet?
 91 (.)
 92 Koen nee nee nee is gewoon enneeh (.) een ↑huis, ergens.

In regel 90 volgt de tag question ‘of niet’ op de polaire declaratief van Emma (‘Lache bij Isa die woont toch op zo’n flat’). Deze uiting kan als declaratief worden bestempeld omdat het onderwerp (‘Isa’) voor de persoonsvorm (‘woont’) is geplaatst. De uiting is op die manier vormgegeven als een bewering. Ook in dit geval is een modaal partikel (‘toch’) toegevoegd aan de zin, waardoor de uiting een vragend karakter krijgt (Englert, 2010). De tag question 'of niet' aan het einde van de zin zorgt ervoor dat de uiting wordt omgevormd tot een vraag. Deze tag wordt uitgesproken met een stijgende intonatie, volgens König & Siemund (2007) een belangrijke manier om interrogativiteit te markeren.

4.1.2. Na interrogatief

Opvallend is dat ‘of niet’ niet alleen voorkomt na declaratieve uitingen maar ook na interrogatieve polaire vragen. Over het algemeen zijn tag questions bedoeld om een hoofdzin vragend te maken. Het is dus opmerkelijk dat een tag als ‘of niet’ ook wordt toegevoegd als de hoofdzin reeds vragend geformuleerd is.

In fragment 4 belt Elise haar moeder op. Na de oproep/antwoordsequentie brengt Elise al snel haar *reason-to-call* ter sprake, namelijk dat ze haar aanmelding voor de Universiteit van Amsterdam op de post heeft gedaan.

Fragment 4: vdBerg1 2011 4'47

1	Mama	He wijfie.
2	Elise	Hoi ben je bezig of niet?
3		(0.8)
4	Mama	Nee ik zat te kijken vertel.=
5	Elise	=Oh nee gewoon ik had papa gebeld maar die zei dat je
6		op [de studio was
7	Mama	[Oh. Ja ik had ehh schminckcursus
8	Elise	°O:h°

In regel 2 checkt Elise de beschikbaarheid van haar moeder door de uiting 'Hoi ben je bezig of niet?'. De tag question 'of niet' wordt voorafgegaan door de primaire vraag 'Ben je bezig', een uiting die bestempeld kan worden als polaire interrogatief. De persoonsvorm (‘ben’) is in dit geval vooraan de zin geplaatst, direct na de groetsequentie ‘hoi’. Op die manier wordt de zin omgevormd tot een vraag, die zowel bevestigend als ontkennend beantwoord kan worden.

In dit geval wordt het vragende karakter van de primaire vraag benadrukt door de tag question 'of niet'.

In fragment 5 belt Marthe haar moeder Vivianne op om wat te kletsen. Gaandeweg het gesprek komen zij op het onderwerp tentamens en op die manier op de studievoortgang van Marthe.

Fragment 5: Evertse1 2012 10'01

318 Vivianne =nee: precies. >jajaja< precies.
319 (0.7)
320 oke.=
321 =en ben je al aangenomen e::h voor je master of niet?
322 (0.3)
323 Marthe ↑nee >ik heb daar nog steeds [niks van gehoord ik vind het heel raar<
want e:h
324 Vivianne [=heb je al wat gehoord<?

In regel 321 informeert Vivianne of Marthe al aangenomen is voor haar master, met de vraag 'En ben je al aangenomen voor je master of niet?' De tag question 'of niet' volgt in dit geval op een polaire interrogatieve uiting. Doordat de persoonsvorm 'ben' vooraan in de zin staat wordt er een vraagzin gecreëerd waarop Marthe met 'ja' of 'nee' kan antwoorden. Door de tag question 'of niet' toe te voegen aan het einde van de zin wordt de interrogativiteit van de zin nogmaals gemarkeerd. De stijgende intonatie aan het einde van de zin is een kenmerk van een vragende uiting (König & Siemund, 2007).

In fragment 6 neemt Nena telefonisch contact op met Judith, het gesprek dat volgt bestaat vooral uit *small talk*. Er wordt gepraat over het feit dat ze naar Groningen zouden gaan maar dat een vriendin van hen ziek was.

Fragment 6: Hainjal 2012 10'00

186 Judith u::hhh ik heb haar
187 gister even gesproken en eergister maar
188 het ging wel weer ietsje beter,
189 Nena oke [was ze wel naar het werk gegaan of niet?

190 Judith [ma::ar ze is nog steeds ziek
 191 ze lag nu op de bank in plaats van op bed
 192 dus er was een kleine
 193 Nena [O::hh
 194 Judith [vooruitgang

In regel 189 doet Nena de uiting ‘Oke was ze wel naar het werk gegaan (...)’. Er is hier sprake van een polaire interrogatief. De persoonsvorm ('was') is voor het topic ('ze') geplaatst. Hierdoor ontstaat de vorm van een vraagstelling, waarop een bevestigend of ontkennend antwoord mogelijk is. De tag question ‘of niet’ heeft als functie het markeren van interrogativiteit van de polaire uiting. De stijgende intonatie aan het einde van de uiting duidt volgens Algeo (1990 in Tottie & Hofmann, 2006) op een vraag om informatie door de spreker.

4.2. Hoe wordt er op ‘of niet’ gereageerd?

In de huidige paragraaf wordt gekeken naar de interactionele betekenis van ‘of niet’. Hierbij gaat het om de reactie van sprekers in het tweede paardeel dat volgt op het eerste paardeel dat ‘of niet’ bevat. Uit de analyse komen twee opvallende aspecten naar voren. Ten eerste wordt er in het tweede paardeel vaak geen antwoord gegeven op ‘of niet’. In plaats daarvan geeft de tweede spreker antwoord op de primaire vraag die vooraf gaat aan de tag. Daarnaast valt op dat een eerste paardeel met ‘of niet’ vaak wordt gevolgd door een tweede paardeel met een expliciete uiting van ‘niet weten’. Denk hierbij aan uitingen als ‘ik weet het niet’, ‘weet niet’ en ‘dat weet ik niet’.

4.2.1. Antwoord op de primaire vraag

Eerder onderzoek toont aan dat zowel positief polaire vragen als negatief polaire vragen een duidelijke voorkeur hebben voor bevestiging in het tweede paardeel (Mazeland, 1992; Sacks, 1987 in Heritage & Raymond, 2012). De manier waarop de gesprekspartner die bevestiging in het tweede paardeel kan tonen is in het Nederlands afhankelijk van de polariteit van de vraag. Om een positief geformuleerde polaire vraag te bevestigen gebruikt men een ‘ja’ antwoord, om een negatief geformuleerde polaire vraag te bevestigen gebruikt men een ‘nee’ antwoord (Englert, 2010). Nederlandse sprekers kunnen bovendien gebruik maken van de speciale *response token* ‘jawel’, om een ontkennend antwoord te geven op een vraag met negatieve polariteit (Englert, 2010). In figuur 2 is een schematisch overzicht te zien:

Figuur 2: schematisch overzicht polaire vragen en antwoordmogelijkheden

<u>Polariteit vraag</u>	<u>Antwoord mogelijkheden</u>
Positief (+)	Bevestigend: 'ja' (+) Ontkennend: 'nee'(-)
Negatief (-)	Bevestigend: 'nee' (-) Ontkennend: 'jawel' (+)

Op basis van deze informatie valt te verwachten dat een tag question met negatieve polariteit zoals 'of niet' twee antwoordopties kent. In het geval van bevestiging zal er een 'nee' antwoord worden gebruikt, bij ontkenning zal de uiting een positief geformuleerd antwoord zoals 'jawel' bevatten. Een voorbeeld van een tweede paardeel met een antwoord op 'of niet' is te zien in fragment 7. In dit gesprek neemt Wim telefonisch contact op met Veerle via Skype. Het gesprek gaat over school en het feit dat Veerle al heel lang geen Nederlandse les meer heeft gehad.

Fragment 7: Crone3 2012 7'27

108	Veerle	nu hebben we gewoon het vijfde tussenuur
109		en dan het zesde les van hem.
110	Wim	↑hebben jullie eigenlijk nog wel Nederlands toetsen gehad,
111		of ook niet.
112		(1.3)
113	Veerle	jewel ↓dat wel
114		(1.2)

In regel 110 is de primaire vraag van Wim geformuleerd als een positief polaire vraag. In regel 111 wordt deze vraag gevolgd door een tag question met een negatieve polariteit ('of (...) niet'). Na een stilte van 1.3 seconden antwoordt Veerle in regel 113 met 'Jewel dat wel'. Englert (2010) geeft aan dat de *response token* 'jawel' gebruikt wordt om een ontkennend antwoord te geven op een vraag met negatieve polariteit, in dit geval dus de tag question 'of (...) niet'. Als Veerle antwoord zou hebben gegeven op de primaire vraag zou een bevestigend 'ja' antwoord immers voldoende zijn. Het toevoegen van 'dat wel' achter de uiting bevestigt het vermoeden dat 'jawel' wordt gebruikt als ontkennend antwoord op de tag question 'of niet'.

Na analyse van het corpus blijkt dat het voorbeeld in fragment 7, waarin de tag question ‘of niet’ beantwoord wordt in het tweede paardeel, erg zeldzaam is. In vrijwel alle fragmenten met ‘of niet’ wordt er namelijk geen antwoord gegeven op de tag question zelf, maar in plaats daarvan op de primaire vraag die aan ‘of niet’ vooraf gaat. Een voorbeeld is te zien in fragment 8, waarin Mireille telefonisch contact opneemt met Annefleur. Er wordt gesproken over een afspraak die aankomende zaterdag plaats gaat vinden en het feit dat Mireille die dag ook nog een andere vriend wil bezoeken.

Fragment 8: Jonkers2 2012 6’41

143 Mireille oke
 144 Annefleur dan bel ik wel=
**145 =EEJ en eh maar gaan jullie aan het eind van de avond naar huis
 of niet**
 146 Mireille ja ik denk met nachtnet
 147 (0.9)

In regel 145 doet Annefleur de polaire interrogatieve uiting ‘Maar gaan jullie aan het eind van de avond naar huis (...)’. Deze primaire vraag is positief geformuleerd en heeft volgens Englert (2010) dus voorkeur voor een bevestigend antwoord. In regel 146 bevestigt Mireille dat zij inderdaad aan het eind van de avond naar huis gaat. Doordat zij het woord ‘ja’ gebruikt in haar antwoord ‘Ja ik denk met het nachtnet’, wordt duidelijk dat het hier om een antwoord op de primaire vraag uit regel 145 gaat. Wanneer Mireille zou antwoorden op de tag question ‘of niet’ zou zij immers een ontkennend antwoord zoals ‘jawel’ moeten gebruiken om tot hetzelfde resultaat te komen, namelijk aangeven dat ze inderdaad naar huis gaat die avond.

In fragment 2, hier herhaald als fragment 9, is een soortgelijk voorbeeld te zien. Charlotte belt haar moeder Antoinette op om te overleggen over komend weekend. Charlotte wil zaterdagmiddag graag naar huis komen maar haar familie kan haar niet ophalen.

Fragment 9: Freijer1 2012 11’09

596 Antoinette o:ke.
 597 (3.4)
598 ↑maar je komt morgen toch gewoon naar huis [eerst of ↓nie’
 599 Charlotte [↑JA:

eerste en tweede paardeel kan wijzen op gespreksorganisatorisch uitstel, een kenmerk van een gedisprefereerd antwoord. In dit geval lijkt het dus aannemelijk dat de ‘nee’ in regel 24 een ontkennend (en dus niet-geprefereerd) antwoord is op de primaire vraag ‘Is het druk’.

4.2.2. ‘Ik weet het niet’

Wanneer er geen sprake is van een bevestigend of ontkennend antwoord op de primaire vraag, volgt in het tweede paardeel vaak een ander standaard antwoord. In dit geval gaat het om een expliciete uiting van ‘niet weten’. Dit zijn uitingen zoals ‘ik weet het niet’, ‘ik weet niet’, ‘dat weet ik niet’ et cetera, waarmee sprekers laten zien dat zij iets niet weten (voor meer informatie over ‘niet-weten doen’ zie het onderzoek van Van de Brug, 2013). Opvallend is dat deze uitingen vrijwel allemaal zijn vormgegeven als een niet-geprefereerd antwoord.

In fragment 11 belt Brit Anne op, waarna er wat *small talk* volgt. Gaandeweg het gesprek vertelt Anne dat ze die avond een hockeywedstrijd moet spelen.

Fragment 11: VanStokrom1_2011_9’13

- 314   Ja absoluut,
315   zeker leuk.
316   Brit   Mag je ook op het waterveld
317   of dat niet
318   (1.3)
319   Anne   Euh: dat weet ik eerlijk gezegd niet
320   Brit   Mee [stal is dat wel met ’s avonds wedstrijden
321   Anne   [Ik denk het eigenlijk niet,
322   want er zijn wel gewoon trainingen
323   Brit   Oh ja

In regel 316 zien we dat Brit de polaire interrogatieve uiting ‘Mag je ook op het waterveld of dat niet’ doet. In regel 319 doet Anne een uiting van ‘niet-weten’ door te zeggen: ‘Dat weet ik eerlijk gezegd niet’. Het is niet duidelijk of deze uiting antwoord op de primaire vraag of op de tag question ‘of (...) niet’. Wel kan de uiting opgevat worden als een niet-geprefereerd antwoord. Hiervoor zijn twee argumenten aan te dragen. Ten eerste zien we een pauze in regel 318 waardoor er een gat valt tussen het eerste en tweede paardeel. Daarnaast volgt er in regel 319 een zogenaamde *prestarter* in de vorm van ‘euh’. Deze fungeert als een soort vertraging

en geeft aan dat er een minder vanzelfsprekend vervolg komt (Mazeland, 2008). Zowel de pauze als de *prestarter* zijn kenmerken van een niet-geprefereerd antwoord.

In fragment 12 neemt Lisa telefonisch contact op met Hasina. Nadat ze elkaar hebben begroet begint Lisa direct met haar *reason-to-call*. Ze wil weten of een bekende van de twee haar verjaardag gaat vieren.

Fragment 12: Tjong1 2011 10'44

- 9 Lisa ik sprak ((voornaam)) net en die zei zo (0.6)
10 Uhm j:::a (.)
11 dan kan je mijn kat zien u:::hm als ik mijn verjaardag
12 ga vieren
13 Toen dacht ik huh gaat ze dr verjaardag weer vieren?
14 (0.5)
15 [want
16 Hasina [Ja?
17 Lisa Want had ze het vorig jaar nou ook gevierd ofnie?
18 (2.0)
19 Hasina U:::h ik weet niet?
20 Lisa Ik weet het ook niet meer want (.)
21 we waren ook een keer langsgeweest,

In regel 17 doet Lisa de polaire interrogatief ‘Want had ze het vorig jaar nou ook gevierd ofnie?’. Hasina antwoordt in regel 19 met ‘Uh ik weet niet?’. Ook in dit geval lijkt er sprake te zijn van een niet-geprefereerd tweede paardeel. Tussen het eerste en tweede paardeel zien we een lange pauze van 2 seconden, welke duidt op gespreksorganisatorisch uitstel (Mazeland, 2008). Hasina aarzelt bovendien aan het begin van haar beurt met een lange ‘uh’ en ook dit is een kenmerk van een niet-geprefereerd tweede paardeel.

5. Conclusie

In het huidige onderzoek is gekeken naar het gebruik van de tag question ‘of niet’ in informele telefoongesprekken. Uit de analyse blijkt dat ‘of niet’ voorkomt na zowel interrogatieve als declaratieve polaire uitingen. De declaratieven hadden in dit geval vrijwel allemaal een vragende functie, gemarkeerd door *discourse markers* zoals modale partikels.

Verder blijkt dat een tweede spreker vaak niet reageert op de tag question, maar in plaats daarvan een antwoord geeft op de primaire vraag die voorafgaat aan de tag. Wanneer dit niet het geval is krijgt ‘of niet’ opvallend vaak een expliciete uiting van ‘niet-weten’ als antwoord. Op basis van deze antwoorden lijkt ‘of niet’ op het eerste gezicht een overbodige toevoeging aan uitingen te zijn. De functie van de tag question, het vragend maken van de voorafgaande uiting, is onnodig omdat ‘of niet’ vrijwel altijd volgt op een uiting die reeds vragend is geformuleerd. Bovendien blijkt dat ‘of niet’ vaak geen antwoord krijgt in het tweede paardeel. Kan de tag question ‘of niet’ in principe worden weggelaten uit onze gesprekken of heeft de tag wellicht een dieperliggende functie?

Op basis van de literatuur over epistemische toegang rijst het vermoeden dat ‘of niet’ informatie geeft over de *epistemic gradient* tussen de vraagsteller en de respondent. Het stellen van een vraag duidt op een gebrek aan kennis of zekerheid van die kennis door de vraagsteller (Heritage & Raymond, 2012). Door het stellen van een vraag suggereert een spreker dat er een verschil in kennis bestaat tussen de gesprekspartners. Het toevoegen van een tag question zoals ‘of niet’ aan een uiting vraagt over het algemeen om extra bevestiging (McGregor, 1995; Andersen, 1998; Kimps, 2007; Kimps & Davidse, 2008 in Viergever, 2010). Door ‘of niet’ toe te voegen aan een primaire vraag wordt er dus extra bevestiging gevraagd, waardoor het verschil in kennis tussen sprekers nogmaals wordt benadrukt. Anders gezegd: wanneer we terugkijken naar figuur 1 betekent dit dat de lijn van *epistemic gradient* steiler wordt door de toevoeging van ‘of niet’ aan een uiting.

Het vermoeden dat ‘of niet’ een functie vervult met betrekking tot het benadrukken van de *epistemic gradient* tussen sprekers, wordt bevestigd door de vormgeving van de veelvoorkomende expliciete uitingen van ‘niet-weten’ in het tweede paardeel, zoals ‘weet ik niet’ en ‘ik weet niet’. Deze uitingen zijn vrijwel allemaal vormgegeven als niet-geprefereerde antwoorden op het eerste paardeel. Hierdoor lijkt de voorkeur uit te gaan naar antwoorden waarin de gesprekspartner toont dat hij of zij wél over de juiste kennis beschikt. Door een antwoord als ‘weet ik niet’ te geven wordt het verschil in kennis tussen vrager en respondent verkleind, terwijl ‘of niet’ juist wordt gebruikt om het verschil te benadrukken.

Op basis van deze resultaten kunnen we een antwoord formuleren op de hoofdvraag: ‘*Wat is de functie van de tag question ‘of niet’ wanneer deze volgt op een interrogatieve uiting?*’ Wanneer ‘of niet’ voorkomt na een interrogatief (of vragend gemarkeerde declaratief) is de tag niet zozeer bedoeld om de polaire uiting vragend te maken. In plaats daarvan heeft ‘of niet’ vooral als taak het benadrukken van de *epistemic gradient*, oftewel het verschil in kennis, tussen vrager en respondent. Hoewel we niet weten of dit verschil in kennis ook daadwerkelijk bestaat, kunnen we wel concluderen dat sprekers door het gebruik van ‘of niet’ duidelijk willen maken dat zij uitgaan van zo’n kennisverschil.

6. Discussie

Bij het huidige onderzoek kunnen een aantal kanttekeningen worden geplaatst. Om te beginnen het gebruikte corpus, dat bestaat uit telefoongesprekken opgenomen door studenten. Hoewel de gesprekspartners niets van het onderzoek wisten, waren de studenten wel op de hoogte van het feit dat zij werden opgenomen. Het is dus de vraag of de gebruikte data wel een correcte weergave zijn van natuurlijke gesprekken. Wellicht hebben studenten het gesprek bewust of onbewust beïnvloed, bijvoorbeeld door bepaalde onderwerpen wel of niet aan te snijden of het gesprek af te kappen wanneer het te lang duurde. Vervolgonderzoek zou zich kunnen baseren op conversaties waarbij beide sprekers niet weten dat zij worden opgenomen, bijvoorbeeld tijdens gesprekken in *real life*. Een ander nadeel van telefoongesprekken is namelijk dat het non-verbale aspect van communicatie ontbreekt, in tegenstelling tot gesprekken waarbij sprekers elkaar kunnen zien. Het is dus lastig om de resultaten uit dit onderzoek te generaliseren naar alle (informele) gesprekken. Analyse van gesprekken en videomateriaal van *real life* interacties zou uitkomst kunnen bieden bij het doen van uitspraken over gesprekken zonder telefoon of Skype als medium. Daarnaast zou men in vervolgonderzoek meer aandacht kunnen besteden aan andere soorten tag questions. In het huidige onderzoek is alleen naar ‘of niet’ gekeken, omdat deze tag opvallend vaak voorkomt in een eerste paardeel met een interrogatief. In vervolgonderzoek zou men kunnen kijken of de onderzoeksresultaten ook gelden voor andere veelvoorkomende tag questions, zoals ‘of wel’, ‘toch’ en ‘hé’.

Literatuurlijst

Algeo, J. (1990). It's a myth, Innit? Politeness and the English tag question. In: Ricks, C. & Michaels, L. (eds.), *The state of the language*. Berkeley: University of California Press.

Andersen, G. (1998). *Are tag questions questions? Evidence from spoken data*. Paper gepresenteerd op de 19de ICAME Conference in Belfast. Geraadpleegd op 3 december 2012 via <http://gandalf.aksis.uib.no/~gisle/pdf/BELFAST.pdf>.

Bennis, H. (2000). *Syntaxis van het Nederlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Blankenship, K.L. & Craig, T.Y. (2007). Language and persuasion: Tag questions as powerless speech or as interpreted in context. In: *Journal of Experimental Social Psychology*, 43, 112-118.

Englert, C. (2010). Questions and responses in Dutch conversations. In: *Journal of Pragmatics*, 42, 2666-2684.

Fragale, A.R. (2006). The power of powerless speech: The effects of speech style and task interdependence on status conferral. In: *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 101, 243-261.

Grice, H.P. (1975). Logic and conversation. In: Cole, P. & Morgan, J.L. (eds.), *Syntax and Semantics*, 3, *Speech Acts*, Academic Press: New York, 41-58.

Haeseryn, W., Romijn, K., Geerts, G., de Rooij, J. & van den Toorn, M.C. (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen: M. Nijhoff.

Heritage, J. & Clayman, S. (2010). *Talk in action: Interactions, identities and institutions*. Chichester: Wiley-Blackwell.

Heritage, J. & Raymond, G. (2005). The terms of agreement: Indexing epistemic authority and subordination in talk-in-interaction. In: *Social Psychology Quarterly*, 68, 15-38.

Heritage, J. & Raymond, G. (2012). Navigating epistemic landscapes: Acquiescence, agency and resistance in responses to polar questions. In: de Ruiter, J.P. (ed.), *Questions: Formal, functional and interactional perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.

Houtkoop, H. & Koole, T. (2008). *Taal in actie: Hoe mensen communiceren met taal*. Bussum: Coutinho.

Kimps, D. & Davidse, K. (2008). Illocutionary force and conduciveness in imperative constant polarity tag questions: A typology. In: *Text & Talk*, 26, 699-722.

Kimps, D. (2007). Declarative constant polarity tag questions: A data-driven analysis of their form, meaning and attitudinal uses. In: *Journal of Pragmatics*, 39, 270-291.

König, E. & Siemund, P. (2007). Speech act distinctions in grammar. In: Shopen, T. (ed.), *Language typology and syntactic description*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mazeland, H. (1992). *Vraag/antwoord-sequenties*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU.

Mazeland, H. (2008). *Inleiding in de conversatieanalyse*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

McGregor, B. (1995). The English 'tag question': A new analysis, is(n't) it? In: Hasan, R. & Fries, P.H. (eds.), *On subject and theme. A discourse functional perspective*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Ng, N.S. & Bradac, J.J. (1993). *Power in language: Verbal communication and social influence*. Newbury Park, CA: Sage.

Reese, B. & Asher, N. (2006). Prosody and the interpretation of tag questions. In: Puig-Waldmüller, E. (ed.), *Proceedings of Sinn und Bedeutung 11*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.

Sacks, H. (1987a). On the preferences for agreement and contiguity in sequences in conversation. In: Button, G. & Lee, J.R.E. (eds.), *Talk and social organisation*. Philadelphia: Multilingual Matters. 54-69.

Schegloff, E. & Sacks, H. (1973). Opening up closings. In: *Semiotica*, 7, 289-327.

Schegloff, E. (1968). Sequencing in conversational openings. In: *American anthropologist*, 70, 1075-1095.

Schegloff, E. (1986). The routine as achievement. In: *Human Studies*, 9, 111-151.

Tottie, G. & Hoffmann, S. (2006). Tag questions in British and American English. In: *Journal of English Linguistics*, 34, 283-311.

Van de Brug, R. (2013). *Laten zien wat je weet: Het expliciet tonen van niet-weten*. Bachelorscriptie Universiteit Utrecht.

Van Rosmalen, M.E. (2012). *De overtuigingskracht van tag questions in gesproken taal*. Masterscriptie Rijksuniversiteit Groningen. Geraadpleegd op 4 december 2012 via http://scripties.let.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/Master/DoorstroomMasters/Communicatie-enInfor/2012/RosmalenM.E.van/MA_1538535_M.E._van_Rosmalen.pdf.

Viergever, I. (2010). “Wil je ook nog een toetje?” *Een conversatie-analytisch onderzoek naar welke vraagstrategieën gespreksdeelnemers hanteren in gesprekken met MyTobii-gebruikers*. Masterscriptie Universiteit Utrecht. Geraadpleegd op 3 december 2012 via <http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2011-0126-200254/Masterscriptie%20Ise%20Viergever%20Scriptiearchief.pdf>.

Bijlage A: Transcriptconventies Mazeland (2008)

Om gesprekken te kunnen bestuderen, worden ze opgenomen en op een speciale manier opgeschreven ('getranscribeerd'). De notatieconventies in de conversatie-analyse zijn ontwikkeld door Gail Jefferson (Jefferson 1979, 1983c; Ochs e.a. 1996: 461-465). Naast een zo zorgvuldig mogelijke weergave van wat de gespreksdeelnemers zeggen, en hoe ze dat zeggen, ligt de nadruk op het vastleggen van de interactionele details die van belang zijn voor de interpretatie van het gespreksverloop. Het streven is bovendien om dat op een manier te doen waardoor de transcriptie ook zonder al te veel specialistische kennis leesbaar blijft. Opvallende kenmerken van het transcriptiesysteem zijn:

- elke nieuwe beurt begint op een nieuwe regel;
- beurten worden relatief ten opzichte van elkaar gepositioneerd, hetzij door meting van een tussenliggende pauze, hetzij door markering van de plaats waarop overlap tussen beurten begint;
- Prosodische productie-eigenschappen die interpretatief relevant lijken, worden zo mogelijk genoteerd.

Gespreksorganisatorische relaties

(1.5) een stilte met een duur van het aantal aangegeven secondes, hetzij binnen een uiting van eenzelfde spreker (beurt-intern), hetzij tussen de beurten van twee opeenvolgende sprekers (beurt-extern). In het laatste geval wordt zo'n stilte meestal op een afzonderlijke regel geschreven. Ook 'pauzes' die achteraf gezien 'beurt-intern' blijken te zijn, worden op een aparte regel gezet en niet aan een bepaalde spreker toegewezen.

(.) stilte korter dan 0,2 seconde.

tekst=
=tekst2 er is geen waarneembare stilte tussen de beurten van twee op elkaar volgende sprekers, of tussen opeenvolgende uitingseenheden van dezelfde spreker.

[spreker1
[spreker2 deze twee gespreksdeelnemers beginnen tegelijkertijd een beurt.

sp[reker1   een tweede spreker begint tijdens de beurt van de huidige spreker, en wel
[spreker2   precies op het punt waarop het haakje staat.

Prosodie

.   de punt wijst op een dalend intonatieverloop aan het eind van het betreffende uitingsdeel.
,   de komma wijst op een licht stijgend intonatieverloop.
?   het vraagteken wijst op een sterk stijgende intonatie aan het eind van het betreffende uitingsdeel (het hoeft hier niet om een vraag te gaan).
!   uitroepeteken: de spreker produceert het betreffende uitingsdeel met een uitroepachtige prosodie.
↑   toonbeweging omhoog (voor de aanduiding van een lokale toonbeweging, voor de duur van één lettergreep, of binnen een lettergreep).
↓   toonbeweging omlaag.

Aksent   de onderstreepte lettergreep of klank is geaccentueerd.

Re:kken   de betreffende (mede-)klinker is opvallend langer dan ‘normaal’ is voor deze spreker.

LUID   de in hoofdletters geschreven tekst wordt relatief luid uitgesproken.

°zacht°   relatief zacht uitgesproken uiting(sdeel); als een fragment steeds zachter wordt, dan markering met twee afsluitende rondjes: °steeds zachter°

afbre-   de spreker houdt plotseling in, en breekt de productie van een woord of
afbreke-   uitingsdeel abrupt af (er is een duidelijke articulatorische breuk).

>   de tekst die volgt, wordt relatief sneller uitgesproken (afsluitingsteken: <).

<   idem, relatief langzamer (afsluitingsteken: >).

Geluidsproductie:

.hHh   duidelijk waarneembare inademing; elke h staat voor een duur van ongeveer 0,2 van een seconde. De hoofdletter H staat voor een relatief luidere inademing of een deel daarvan.

hh hoorbare uitademing.

lhachehd een of meer h's of hhaha's en dergelijke duiden erop, dat de betreffende lettergrepen lachend worden uitgesproken; *hi, huh, hah* en dergelijke zijn pogingen om (reeksen) lachpartikels weer te geven.

krakerig krakerig.

((*snuift*)) karakterisering van een non-verbale activiteit, of andere opvallende verschijnselen ((*hoest, kucht, ironisch*)).

Transcriptieproblemen:

( ) spreker zegt iets dat de transcribent niet kan verstaan (de lengte tussen haakjes is een globale aanduiding voor het aantal gemiste lettergrepen, 3 tekenposities per lettergreep).

(iets) de transcribeerder is er niet zeker van dat de tussen haakjes vermelde tekst een correcte weergave is van de gesproken tekst.

[Klaasen] de oorspronkelijke naam is vervangen door een formeel en inhoudelijk vergelijkbare vorm (in verband met anonimisering van de opname).